

SANTA OLIVA

PEDRA A PEDRA

AJUNTAMENT DE
SANTA OLIVA

Centre d'Ecologia i d'Educació Ambiental
C/ de l'Església, 10 - 08700 El Verdell
Tel. 977 66 44 39
Email: geven@elverdell.cat
www.elverdell.cat/geven

AJUNTAMENT DE
SANTA OLIVA

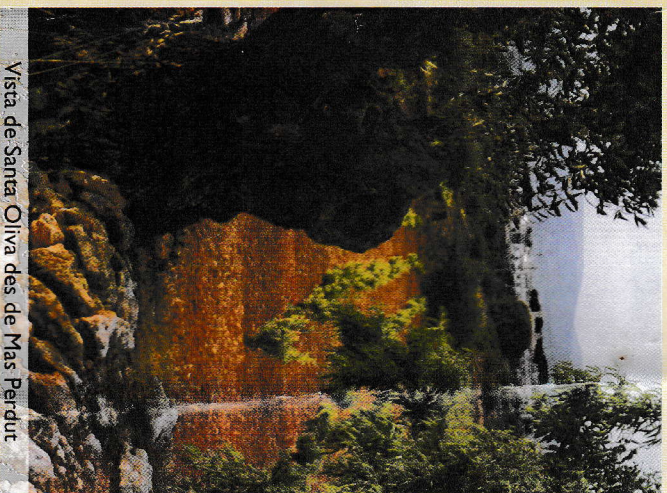
SANTA OLIVA, PEDRA A PEDRA

El poble de Santa Oliva, situat a tres kilòmetres del Vendrell, en la plana preitoral del Baix Penedès, disposa d'una de les mostres més extenses i variades de la comarca pel que fa a l'art de les construccions de pedra en sec. Un tipus d'arquitectura rural i popular, creat per la pagesia amb unes dimensions pensades a escala humana i amb l'aprofitament dels recursos naturals propis del terreny. El nucli històric de Santa Oliva té uns mil habitants, mentre que a tot el terme municipal, d'uns 10 kilòmetres quadrats, hi viuen unes 2.300 persones, en el que seria la cinquena localitat en importància del Baix Penedès en recursos econòmics i humans.

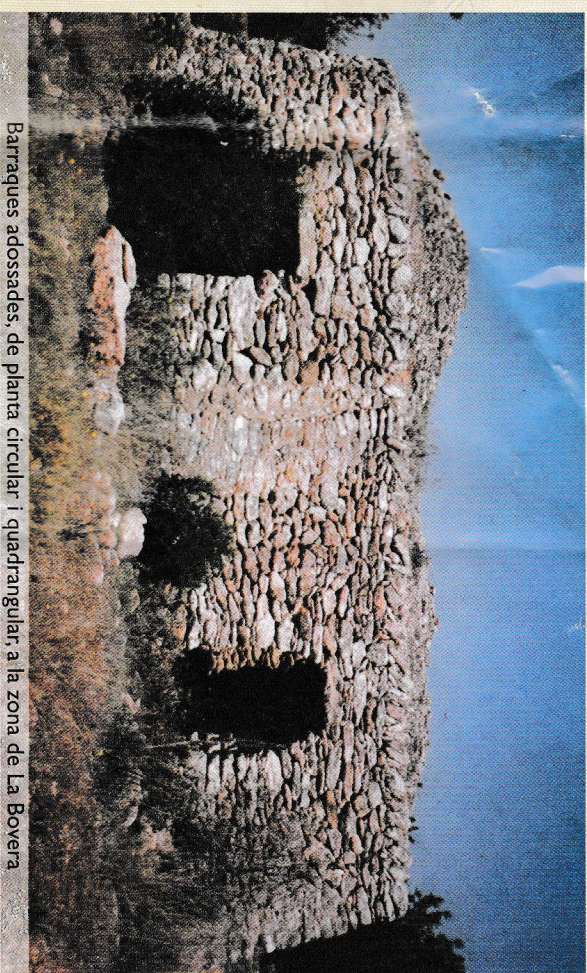
El conjunt monumental més pintoresc del poble és el castell, que originari de l'any 1012, està format per dues torres laterals que delimiten un cos central de planta rectangular. Dins del castell hi ha l'èrmica consagrada a la Verge del Remei que, segons la tradició, va deslluirar el poble de la mortífera epidèmia de còlera que va assolir la comarca a mitjans del segle XIX. De fet un dels actes centrals de la Festa Major de Santa Oliva consisteix en la processó dedicada a la Verge, seguint el ritual del Vot de Poble realitzat per primer cop el 1854 i rememorat cada any l'últim dijous d'agost.

A tocar de la torre de vigilància feudal s'hi troba la plaça del Castell, que limita amb l'espai dedicat als safarejos que, des del segle XIX, reben l'aigua de l'anomenat rec Major. A l'entrada del poble s'hi aixeca l'església parroquial de Santa Maria, antic monestir del segle XIII, que presenta un estil de transició amb elements romànics i gòtics primitius.

Però un dels trets més característics del poble és, sens dubte, una rellevant presència de construccions realitzades amb la tècnica de l'arquitectura en sec. Aquestes petites edificacions, d'un gran interès artístic, es distribueixen al llarg de la xarxa local de camins que comuniquen Santa Oliva amb l'Arboç, Bellvei i el Vendrell. A aquestes tres artèries principals cal afegir-hi els senders que circumvalen el terme --caní dels Colls i camí del Camp de Coll-- encara que en alguns trams l'accés es fa difícil per la presència de matolls o per la impossibilitat dels propietaris de refer murs o marges caiguts.

Vista de Santa Oliva des de Mas Perdut

Barraques adossades, de planta circular i quadrangular, a la zona de La Bovera

Al llarg del terme municipal hi ha més de seixanta barraques, de les quals set són dobles --bessones o adossades de planta mixta--, s'hi troben una dotzena de refugis i amagatalls de diferent estil, mentre que també s'han catalogat diverses variants d'aljubs i pous amb fornec, a banda de sínies, cisternes, piques, troncs, cups i marges d'interès per la seva originalitat.

Resulta força habitual trobar, a prop de les barraques, punts d'aigua amb el seu fornec: una construcció que sobresurt del nivell de terra amb una forma similar a la volta d'un forn, i que cobreix el broc del pou o la cisterna, alhora que permet l'extracció d'aigua amb una corriola. Les barraques dobles són construccions adossades que el pagès construïa simultàniament, per ell i per l'animal de càrrega.

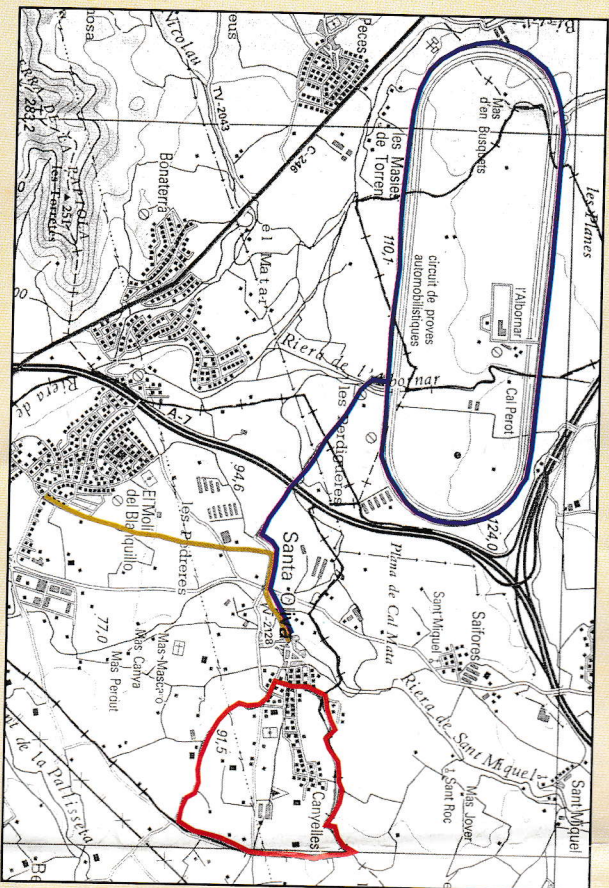
Troben una especial concentració de barraques, pous, amagatalls i refugis a la zona del Camp Gran, al Mas Perdut, a l'Albornar i a les dues bandes del camí de Bellvei, on s'hi troben els pous amb fornec més interessants del terme. Normalment, als camps de Santa Oliva la planta externa de les barraques és rodona o quadrangular, mentre que l'interior acostuma a ser circular. Els portals solen ser d'arc rebaixat de llinda única o doble i arc de descàrrega. La coberta de falsa cúpula pot anar forrada de pedruscall o terra, amb lliris de Sant Josep que, amb les seves arrels, cohesionen la terra i la preserven d'un excés d'humitat. A les Pedreres i al Molí d'en Perot gran part de les barraques tenen la coberta encimentada.

TRES ITINERARIS PER DESCOBRIR UN ART POPULAR I ECOLÒGIC

1.- La ruta del Nuci Històric. Arrenca de l'Església parroquial de Santa Maria en direcció al camí de Bellvei per la zona de les hortes, fins a la intersecció amb el camí del Camp de Coll, senyalitzat com a PR-16. A la cruïlla es gira a l'esquerra i es continua de front fins enllaçar amb el camí dels Colls, que delimita pel nord el terme municipal. Es davalla pel mateix camí que, en aquest tram, forma part del sender de gran recorregut GR-92 i es creua la muntanyeta Fèlix, tot travessant un paisatge de vinyes on es divisa la plana prelitoral baixpenedesenca, i s'entra novament al casc històric del poble passant pel Castell i els safarejos restaurats del segle XIX. Al peu del Castell hi ha la font del Remei i molt a la vora s'hi troben la plaça Major i la plaça Catalunya que també disposen de boniques fonts amb elements de pedra vista. La passejada pot durar unes tres hores, a ritme tranquil.

2.- La ruta del Camí Vell del Vendrell. Des de la plaça Major s'agafa el camí de la masia Miret i es creua la riera en direcció a la carretera de Sant Jaume dels Domenys. Un cop travessat el gual, es segueix viatge vorejant l'antic camp d'aviació fins a trobar els trossos que encara queden practicables del Camí Vell del Vendrell, atalussat en alguns trams i amarat en altres. En aquestes parages es poden redescobrir barraques, marges i cisternes de gran bellesa des del Camp Gran fins arribar al nucli de les Pedreres. Allà podeu esperar l'autobús local per tornar al nucli del poble. Per fer la ruta a peu, tot passejant, trigareu unes dues hores.

3.- La ruta de l'Albornar. Es pot fer l'itinerari preferentment en bicicleta, donat que les distàncies a cobrir són més importants. La ruta permet admirar les construccions en sec que es troben a banda i banda de la carretera que circumvala la pista de proves. Hi ha barraques amb falsa volta ojival i portals dovellats, a més de fornets de llindes apuntades; detalls molt poc freqüents en l'arquitectura del Baix Penedès. La durada d'aquest tomb és discrecional, segons les parades que cregueu oportunes.

UNA TÈCNICA GENUÏNA DELS PAÏSOS MEDITERRANIS

La investigació arqueològica encara no ha arribat de ple a les construccions en sec del món rural, per tant, es fa difícil establir data i lloc de naixement d'aquestes tècniques. Fins i tot regions geogràficament allunyades de casa nostra, com ara Zimbabwe o l'Índia disposen de vestigis de pedra seca al més pur estil mediterrani. Des del neolític, amb la introducció de l'agricultura, els pagesos han tingut cura de desbrossar els camps de conreu i extreure'n les pedres que eren considerades un material de rebuig, apte però, a l'hora de sostenir els bancals o crear refugis de gran solidesa, sense necessitat de calç, morter o ciment de cap tipus.

Pou amb fornec al camí de Bellvei

Els estudiosos més reputats consideren que el Pròxim Orient és la zona de provenença d'aquestes tècniques, que es van estendre per tot l'arc mediterrani a partir de Síria, a l'inici del segle VIII. Les construccions rurals d'Itàlia, Grècia, Xipre, Malta o Creta són similars a les nostres i també podem trobar models semblants a Tunísia, el Marroc i la resta del Magrib. A l'àmbit cultural celta, a Galícia, Escòcia i Irlanda, bàsicament, també s'utilitzen tècniques lliques, a imatge de les que sovintegen a les nostres contrades.

A Santa Oliva la proliferació de construccions en sec va associada als períodes de repoblació de la Catalunya Nova, amb el declivi dels regnes de Taifes musulmans, i amb l'afermament dels dominis del monestir de Sant Cugat, que incloïen les terres del nostre Priorat local. Les barraques originals, concebudes com a minúsculs masos, van proliferar a mesura que la línia fronterera dels cristians avançava des del Llobregat fins el Gaia, durant el segle desè.

L'edificació en sec va agafar una gran volada al segle XII, en crearse el monestir cistercenc de Santes Creus, ara al terme municipal d'Aiguamúrcia. Les primeres barraques penedesenques s'associen a la repoblació postàrab i a la plantació massiva de vinyes.

Posteriorment hi va haver una nova fornada de construccions en sec a finals del segle XVIII, mentre que les últimes barraques de les nostres terres daten del primer terç del segle XX.

Foto portada: Barraca situada al Camp Gran

Imprès amb paper ecològic

Text elaborat pel GEVEN

© Fotos: GEVEN